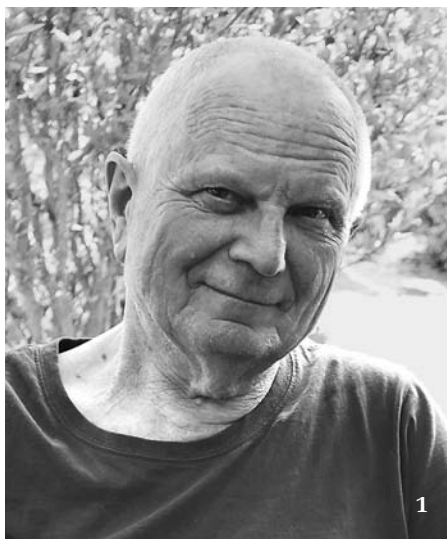

Životní výročí algologa Jaromíra Lukavského

RNDr. Jaromír Lukavský, CSc., se narodil 22. září 1943 v Neumětelích. V 60. letech studoval na katedře botaniky Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy pod vedením klasika české algologie prof. Bohuslava Fotta. Díky tomu získal pevné základy v determinaci řas a odtud také patrně pramení jeho celoživotní záliba ve floristicky orientovaných pracích. Překotný rozvoj molekulárních metod sice nabízí dříve jen těžko představitelné možnosti, ale stále častěji zjišťujeme, že fundovaný pohled na vzorek pod světelným mikroskopem není ničím nahraditelný. Jaromír patří do malé skupiny lidí, kteří takový pohled mohou poskytnout.

Řadu let působil na katedře botaniky PřF Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Další jeho významnou službou algologické komunitě bylo i dlouholeté organizování konferencí České algologické společnosti na hradě Rožmberk. Této nevděčné úlohy, která obvykle přináší spoustu nervů a komplikací, se vždy zhostil s překvapivou lehkostí.

S třeboňskou algologií je Jaromírův život spjat již od r. 1967, kdy nastoupil na postgraduální studium v Algologické laboratoři Mikrobiologického ústavu tehdejší Československé akademie věd. Začal se věnovat metodickým aspektům kultivace řas v laboratorních podmínkách se zaměřením na optimalizaci hodnocení velkého množství vzorků. Výsledkem jeho práce byl např. vývoj miniaturizovaného testu pro hodnocení potenciálu růstu řas a toxicity vody nebo zařízení pro kultivaci v tzv. zkřížených gradientech, které umožňují efektivní stanovení růstových optimálních kmenů. Na tyto aktivity Jaromír navázal zájmem o aplikovaný výzkum, který je v rámci projektů Technologické agentury České republiky těžištěm jeho práce dodnes. Dlouhodobě spolupracuje s firmami, jako jsou Jaderná elektrárna Temelín, Algamo nebo Rabbit, s nimiž řeší široké spektrum problémů od potlačení nežádoucího růstu řas přes výběr vhodných řasových kmenů k produkci cenných látek, např. polynenasycených mastných kyselin, pro zlepšení produkce hospodářských zvířat prostřednictvím přísadků řas do krmiv. Rádi studentům vyprávíme příběh o řase *Trachydiscus minutus*, kterou Jaromír víceméně náhodou vyizoloval z chladicí nádrže jaderné elektrárny Temelín, kde bylo hlavním úkolem růstu řas zabránit. Jak se ve spolupráci s bulharskou kolegyní Sevdalinou Furnadzhievou a s Tomášem Řezankou z Mikrobiologického ústavu Akademie věd ukázalo, kmen produkuje velké množství EPA, jedné z omega-3 mastných kyselin, které se využívají jako potravní doplňky. S devíti patenty je v našem oboru nepochybně i nejúspěšnějším autorem aplikovaných výstupů. Hlavní je ale to, co žádná databáze nepodchytí – díky zkušenostem podloženým prací s desítkami nebo možná spíše stovkami řasových kmenů je Jaromír jasnou

1 Jaromír Lukavský (2023).

Foto L. Kováčik

2 Filtrování fytoplanktonu jezera ve Vysokých Tatrách. Z archivu J. Lukavského

volbou pro ty, kteří potřebují nějakou radu či konzultaci ohledně kultivace řas.

Své odborné schopnosti naplno využil během řady let, kdy jako kurátor vedl Sbírku autotrofních organismů na třeboňském pracovišti. Sbírka představuje nesmírně cenný soubor několika set laboratorních kultur sinic, řas a mechorostů, který je k dispozici pro výzkum nejen třeboňským algologům, ale i zájemcům z celého světa. Je velmi zajímavá i z historického hlediska, protože se odvozuje od sbírek Václava Uhlíře a Ernsta G. Pringsheima na Karlo-Ferdinandově univerzitě v Praze od r. 1913 a patří tak mezi nejstarší na světě. Během Jaromírova působení v čele sbírky došlo díky zapojení do mezinárodních projektů k zavedení kryoprezervace kmenů, která

zaručuje dlouhodobé zachování jejich vlastností.

Jaromír také dlouho vedl algologické oddělení třeboňského pracoviště. V té době se protly naše cesty, a to v rámci výzkumu řas z extrémních lokalit, který bychom neváhali označit za jeho profesionální koníček. Sníh, horké prameny, horská jezera nebo extrémně znečištěné lokality, to ho vždy velmi lákalo, protože zde byla velká šance pozorovat a izolovat zajímavé a třeba i nepopsané druhy. Nás mladší generaci spojil s Jaromírem zájem o chladnomilné extremofily horských a polárních oblastí.

● L. Nedbalová: Vzpomínám na to, jak jsem za ním jako lehké naivní studentka přijela před více než 20 lety poprvé do Třeboně. Tenkrát se mi trpělivě věnoval a velmi zásadním způsobem podpořil mé nadšení pro studium sněžných řas. Od té doby se datuje naše spolupráce, během které jsme zažili i řadu nezapomenutelných terénních výjezdů. V Bulharsku jsme vzorkovali horké prameny a obíhali sněhová pole v pohoří Vitoša, v zimních Krkonoších jsme se prokopávali dvoumetrovou vrstvou sněhu k potokům. Jaromír je v terénu skvělý parťák a totéž platí i pro laboratorní práci. Nikdy jsem ho za to dlouhé období, co se známe, nezastihla ve špatné náladě. Pokud se vyskytl problém, našel v klidu řešení, a pokud to vyřešit nešlo, byl nad věcí.

● J. Elster: Vzpomínám s velkou vděčností, jak mi Jaromír ukazoval a předával cenné rady a zkušenosti v praktických dovednostech s experimentální laboratorní prací. Jako v každém oboru jsou začátky těžké a Jaromír je a vždy byl připraven poradit a ukázat. Jedním z mých velkých zážitků při laboratorním testování trofie vody extrémně znečištěných biotopů na Třeboně byla jím vyvinutá metoda, kdy se připraví agarové plotny s přísadkou přírodního znečištěného vzorku a na agar s definovaným obsahem minerálních a organických živin se přenesou řasy zvláštěn vyváženou násadkou, která se namáče do inokula řas. Šlo o násadkové pero, dříve používané při technickém kreslení, jehož hrot byl vyměněn za hlavičku špendlíku. Geniálně jednoduchá a praktická metoda, která umožnila testovat toxicitu a účinnost znečištěných vod.

Konečně se musíme také zmínit o velmi aktivním zapojení Jaromíra do veřejného života v Třeboně. Během sametové revoluce patřil k zakladatelům Občanského fóra ve městě a poté byl dlouholetým členem zastupitelstva a Rady města Třeboně. Díky jeho angažmá v redakční radě časopisu Třeboňský svět jsme mimo jiné pravidelně dostávali fundované informace o aktuální kvalitě vody v rybníku Svět včetně zajímavosti o tamním planktonu.

Jako ocenění celoživotní práce v r. 2020 Akademie věd ČR Jaromírovi udělila medaili Gregora Johanna Mendela za vynikající výsledky v biologických vědách (kvůli covidovým opatřením se předání uskutečnilo až r. 2022; viz Živa 2022, 3: LXXVI). Jméno České algologické společnosti a všech mladších kolegů, i jménem redakce Živy, bychom mu chtěli poděkovat a popřát pevné zdraví a neutuchající energii a tvůrčí optimismus do dalších let.

Více také např. Živa 1993, 1: 4–5; 2007, 3: 104–107; 2013, 5: CVII.